

RAZGLEDI

O NIETZSCHEJU*

Franc Mehring

Duboc je bržkone poslednji Feuerbachov učenec, ki živi v Nemčiji: duhovit in ostroumen pisec, ki kot tak v svoji dolgoletni dejavnosti vendarle ni bil nikoli prav priznan, ker se buržoaziji nikoli ni dobrikal, proletariatu pa ob vsem dobronamernem mišljenju nikoli ni približal. Pod naslovom »Onkraj resničnega« zdrružuje štiri daljše članke, od katerih je prvi lojalna in dostojna, a ne ravno globokosežna polemika zoper Beblovo knjigo o ženski, četrti članek pa obračunava z »Nietzschejevo nadčlovečnostjo«. Duboc dela ta obračun s Feuerbachovega stališča, z »antropološke baze«, proti čemur bi bil v nadrob- nostih možen marsikak ugovor; odlična in pri vsej kratkosti izčrpna pa je zgodovinska skica, ki jo podaja Duboc o treh filozofih nemške buržoacije in o notranji zvezi njihovih tako imenovanih »sistemov«.

Schopenhauerjev pesimizem, slabo utemeljen, kakor je bil, in od buržoazije trdovratno preziran, dokler je imela še kaj poguma, se je prilegel nje- nemu mačkastemu razpoloženju, ko jo je v 50-ih letih morila birokratsko- fevdalna protirevolucija. Ker ni več imela politične volje, ji je bilo vseč, če ji je kdo čaral pred oči vabljivo sliko povelečanja in »spokojnosti duše«, ki bi nastopila potem, ko bi bilo strto bistvo volje. V praksi stvar kajpada ni šla tako gladko. Prvič zato, ker je namreč buržoazija še imela ekonomsko voljo, ki se ji nikakor ni nameravala odreči, kakor je bil tudi Schopenhauer sam kljub vsej politični poniglavosti v tej točki zelo občutljiv in ni pokazal niti sledu »spokojnosti duše« in siceršnjega povelečanja, brž ko se mu je zdelo, da je njegova renta v nevarnosti. Drugič pa je buržoazija, kolikor bolj se je krepila njena ekonomska volja, spet dobivala tudi politično voljo, dasi je bila le-ta skrajja zelo krotka, tako da se je spričo dogodkov v letu 1866 prav- zaprav proti svoji volji zopet znašla v ospredju političnega prizorišča.

Ko je bila buržoazija, ne da bi se zavedala, vržena iz schopenhauerjevstva in se osupljeno ogledovala, je našla usmiljenega pokrovitelja v nekem pru- škem poročniku. Ed. v. Hartmannu ji je zlepil »filozofijo podzavestnega«, »juhej-pesimizem«, ki je sicer še jadikoval nad »blaznim karnevalom živ- ljenja«, vendar pa tolažilno dostavljal, da pesimistu nikakor ni zabranjeno, jemati tudi od dobrih reči tega sveta, s pogojem, da stori to s »tiho visokostjo resignacije« in »vzvišeno žalostjo« in ga pri tem vsega prešinja misel, da s

* Mehringov spis o Nietzscheju je sestavni del njegovih »Estetskih beležk«, ki jih je v letih 1898/99 objavljal v teoretičnem organu nemške socialne demokracije »Neue Zeit«. Tako v nemškem kakor tudi v slovenskem izboru Mehringovih prispevkov k zgodovini književnosti, ki je leta 1952 izšel v Cankarjevi založbi, je spis o Nietzscheju izostal. Zato morda ne bo odveč, če ga zdaj naknadno objavimo, zlasti zategadelj, ker ta spis nedvomno pred- stavlja tehten prispevek k razčiščenju problema, v pogledu katerega tudi v naši sodobni publicistiki še pogosto naletimo na dokaj nesodobna stališča. Mehringov spis razodeva sila pravičen in načelen odnos njegovega avtorja do Nietzscheja kot človeka in misleca in do nietzschejevstva kot ene izmed naj- reakcionarnejših smeri v zgodovini človeške misli.

tem »pospešuje razvojni proces človeštva in ga približuje njegovemu smotru«. To je spet pomagalo nekaj časa, toda za buržoazijo so prihajali vedno bolj mastni dnevi; postajala je čedalje drznejša in zahtevnejša, njene izkoriščevalske in zatiralske metode so zrasle prav tako orjaško, kakor njena produkcijska sredstva; brezsramna sla po uživanju se je širila in teptala vso malo-meščansko moralno. Velekapitalističnim nadutežem sta se zazdeli »tiha visokost resignacije« in »zvvišena žalost« vendar malce presmešni: ogledovali so se za novimi pravnimi naslovi svojega družbenega bivanja, in sicer toliko silneje, kolikor siloviteje je pričel povpraševati za njimi izkoriščani in zatirani proletariat, in tedaj se jim je prikazal Nietzsche kot rešilni filozof.

Nestrpno je odrinil »amalgamista« Hartmana in navezal zopet na Schopenhauerja, toda v negaciji negacije. Schopenhauer je imenoval voljo to, kar je »vseskozi malopridno in prostaško v nas«, »treba jo je skrivati kakor genitalije, čeprav so prva kakor druge korenine našega življenja«. Lepo, je rekla zdaj volja na usta Nietzscheja, če sem po vašem prostaška in malopridna, naj bo, toda jaz hočem biti to odkrito in brez sramu. Schopenhauer je imenoval življenje zločin, saj se kaznuje vendar s smrtjo — dobro, je rekla volja na usta Nietzscheja, zločin, nimam nič proti, ampak življenje ni zločin; zločin, odnosno tisto, kar vi, filistrske duše, tako imenujete, je pravo življenje — in prav zato, ker je življenje, ni zločin. Zanikati življenje pomeni Nietzscheju »največjo psihološko potvorbo, ki jo pozna zgodovina, če odštejemo krščanstvo«.

Življenje pa je po Nietzscheju »v bistvu prilaščanje, kršitev, obvladanje tujega in šibkejšega, zatiranje, trdota, pripojitev in, najmanj in najmileje, izkoriščanje.« Ne »močni ljudje« z zločinskimi tipom, katerim »manjka samo divjina, neka svobodnejša in nevarnejša prirodna in življenska oblika, v kateri je zakonito vse, kar je v instinktu močnega človeka orožje.« ne ti, ampak vi ste sodruga, ker s svojo »moralno lažjo«, ki se je »na docela morbidnih tleh družbe razbohotila v tropično vegetacijo pojmov«, ste izrodki in propalice. To je zelo preprosto jedro nauka o »nadčloveku«, ki ga Nietzsche nikakor ne utemeljuje z dokazi, pač pa v nešteti variacijah ponavlja, nauka o »aristokraciji kanalj«, kakor je prevedel Duboc to krilatice sicer s tujimi besedami, vendar po nemško in točno.

Govoriti pri tem o kakšnem »filozofskem sistemu« je čisti nesmisel. Pač pa je zelo zanimivo raziskavati, kako je Nietzsche sam prišel do takih nazorov. Nič ni bolj bedastega, kakor če neko neumno ali slabo stvar kažemo v lepši luči zaradi tega, ker njen spočetnik iz morda zelo tehtnih razlogov vendarle zasluži spoštovanje in prizanesljivost. A tudi nič bolj pravičnega ni, kakor če potem, ko je stvar brezobzirno pojasnjena, osebi priznamo, kar ji gre. Zato je srečno naključje, da subjektivno stran primera Nietzsche, čigar objektivno stran nam je kratko in jadrnato ter brez sentimentalnih marenj orisal Duboc, obravnava drug filozofski pisec, Tönnies, čigar kratko delo »O kultu Nietzscheja« ni nič manj branja vredno kakor Dubocov članek. Tudi Tönnies sam je bil v svojih mlajših letih pristaš Nietzscheja, pred čigar nauki sedaj svari mladino: brez mrznje in sovraštva zoper Nietzschejevo osebo, toda s tenkim in zanesljivim umevanjem pronicajoč v njegova dela. Problem Nietzscheja zadene v njegovem jedru, ko odkrije v njem odnos med umetnostjo in znanostjo v njegovi splošni naravi in učinku. »Ta problem je téma o Nietzschejevem nadvse raznovrstnem filozofiranju, ki samo niha med umetnostjo in znanostjo,

zakaj ni mu uspelo, da bi svoje sposobnosti za obe tako izoblikoval, da bi se združili, da bi mu znanost postala umetnost, ne da bi kaj zgubila v svojem značaju kot znanost — s čimer označujemo tiste viške v filozofiji, ki jih Nietzsche ni dosegel.« Zares je moči tri razdobja, v katera se delj Nietzschejevo duševno delo, tako označiti, da se v prvem umetnik bori za jasnost o samem sebi in o svetu, v drugem se bori znanstvenik in ko se izjalovita oba prva zaleta, se v tretjem razdobju pojavi nad seboj in svetom obupavajoči »zasopli, viharni, besni, tuleči in čisto nezavestni Zarathustra«, kakor pravi Tönnies.

V prvem razdobju je Nietzsche, učenec Schopenhauerja in Richarda Wagnerja. Zasanjano-zanesenjaškega značaja, zelo vnet in nadarjen za glasbo, s čedalje večjo spretnostjo za verzificiranje in komponiranje, vendar pa ne toliko, da bi lahko dosegel pesnika ali komponista, po vzgoji in poklicu učen filolog, je Nietzsche v svojem delu »Rojstvo tragedije iz duha glasbe« podal misli, ki so kipele v njegovi mladosti. Že v tem delu gre za nasprotje med tragičnim in teoretičnim gledanjem na svet. Glasba je mati grške tragedije, ki odkriva skrivnostno bolešt volje, trpljenje življenja, ki je večna tožba, a hkrati odrešitev z videzom, z oblikovanjem in pesnitvijo. Zoper to največjo umetnino nastopi »človek teorije«, utelešen v Sokratu, znalcu, nemistiku, sovražniku instinkta in zato umetniškega ustvarjanja, logiku in optimistu. Ta je razkril vero v spoznavnost narave in univerzalno odrešilno moč bitja, se pravi duhá znanosti, v čigar znamenju živi poznejša helenska, aleksandrijska in moderna kultura. Toda tragično gledanje na svet ni premagano za vselej; mit in tragedija se rodita znova iz duha glasbe; upanje, ki so ga polagali v spoznanje, se sprevrže v resignacijo. V nemški glasbi se obnovi pristno dionizično globokoumje grške antike, in iz istih virov vre nemška filozofija, ki ji je bilo dano, da s Kantovim in Schopenhauerjevim dokazom njenih meja razbije samozadovoljstvo znanstvene sokratike. V tretjem in četrtem delu svojih »Času neprimernih razmišljanj« slavi potem Nietzsche še »Schopenhauerja kot vzgojitelja« in »Richarda Wagnerja v Bayreuthu«, čisto pod vplivom kulta herojev, ki vidi smoter človeštva v njegovih najvišjih primerkih.

Tönnies izvrstno analizira ta Nietzschejeva mladostna dela, gre pa, po mojem mnenju neupravičeno, molče preko prvega in drugega dela »Času neprimernih razmišljanj«, ki sta za psihološko umevanje Nietzscheja prav tako ali celo še bolj pomembna, zlasti če hočemo razumeti tragično-spravljivo potezo v Nietzschejevem zgodovinskem pojavu. Kakor je lahko značilno za Nietzscheja, kako si prireja Schopenhauerja in Wagnerja kot »edina učitelja prave kulture« in v ta namen duhovito igrivo konstruira svetovno zgodovino od sedanosti proti začetku, je vendar še pomembneje vedeti, kaj ga je vodilo k Schopenhauerju in Wagnerju. V prvih dveh delih »Času neprimernih razmišljanj« dobimo glede tega važno pojasnilo. Prvi del je naperjen zoper »Davida Straussa, spoznavalca in pisatelja«, zoper »Staro in novo vero«, v kateri Strauss slavi bismackovstvo in najpuhlejše manchesterstvo kot zaključek velikega duhovnega boja, ki ga je svojčas sam tako veličastno začel z »Življenjem Jezusa«. Temu se je uprl umetnik v Nietzscheju, ki si je bil izostril svoj okus ob grški antiki. Groza ga je obšla pred strahotno puhlostjo, ki je vdrla v nemško duhovno življenje in uničevala celo naš plemeniti jezik. Je bilo mar vredno razbliniti s Straussom mitično skrivnost evangeljske zgodovine, da bi s Straussom slavili mitično skrivnost hohenzollerske dinastije? Še sreča

za Straussa, če se je buržoaziji medtem posvetilo, da je »treba ljudstvu ohraniti religijo«, in zato ni hotela nič vedeti o njegovem ateizmu, s čimer je na svoj način le postal »spoznavalec«. S tem, da se je uprl zoper Straussov »banavzarski evangelij«, je Nietzsche branil najslavnejša izročila nemške kulture.

Skoraj še bolj poučen je drugi del »Času neprimernih razmišljanj«, ki razpravlja o »Koristi in škodi zgodovine za življenje«. Lahko je razumeti, kako je za duha, ki so se v njem ostro bila umetniška in znanstvena nagnjenja, morala biti mikavna zgodovina, ki je hkrati umetnost in znanost. Prav lastnost, da iz kupa nebistvenega stvariteljsko oblikuje bistveno, razločuje zgodovinarja od kronista. V Nietzschejevih mladih letih pa se je v nemškem zgodovinopisju razbohotila tista tako imenovana »objektivnost«, tista »metodična kritika tekstov«, ki se je ob puhli suhoparnosti kronista ponašala z matematično natančnostjo svojega malenkostnega brskanja in ni s smešno zahtevo po »objektivnosti« zasledovala nič drugega ko najbolj razbrzdano, zlobno, poslovno tendenco v korist kapitalističnih interesov nasploh in pruskih posebej. Zopet je bil umetnik v Nietzscheju, ki se je uprl temu senilnemu tesarjenju zgodovine, v tem ko znanstvenik v njem vendarle ni bil tako močan, da bi pregnal mešetarje iz templja, v katerem so postavili svoje menjalnice. Zatekel se je k Schopenhauerju, zaničevalcu vse zgodovine, in Richardu Wagnerju, ki se je kot edini umetnik velikega formata povzpел ali vsaj na videz povzpел nad generacijo epigonov.

V filozofu, v umetniku, v svetniku je videl Nietzsche popolne oblike genija, toda filozof Schopenhauer in umetnik Wagner sta bila prečudna svetnika, da bi se bil njegov zanos mogel ob njih umiriti. Zdi se, da je pretrgal z Wagnerjem zaradi osebnih razočaranj ali vsaj pod njihovim vplivom. Kaj ga je odvrnilo od Schopenhauerja, je sam povedal, ko je nekoč dejal, da je Schopenhauer s svojo neinteligentno jezo na Hegla dosegel, da je vso zadnjo generacijo Nemcev iztrgal iz zveze z nemško kulturo, ki da je bila, če vse dobro premislimo, višek in divinatorska zlahtnost zgodovinskega smisla; Schopenhauer sam pa da je bil v tem do genialnosti siromašen, neobčutljiv, nenemški. Po smislu se ti stavki ujemajo z ugovorom Karla Hillebranda, kolikor vem, prvega pomembnega kritika, ki je s poudarkom in toplino opozoril na Nietzschejeve mladostne spise; Hillebrand, ki je sám oboževalec Schopenhauerja, je zmerjanje Hegla, v katerem je Nietzsche posnemal svojega takratnega vzornika, odpravil s temi besedami: »Ne vidite, da je Hegel spraval osnovno misel nemške omike v sistem — in zato pritiral včasih tudi ad absurdum — se pravi bodisi namenoma prezirati duhovno zgodovino Nemčije, od Herderja do Feuerbacha, ali pa proglašiti prispevek Nemčije k evropski civilizaciji za brezpomemben«. Prebujenje tega spoznanja je ločilo Nietzscheja od Schopenhauerja, toda žal to ni bil nikak temeljit prelom; komaj deset strani po tej odklonitvi »neinteligentne jeze na Hegla« imenuje Nietzsche zgodovino spet »strahotno gospostvo nesmisla in slučaj«, čisto v Schopenhauerjevem slogu.

Spisi iz drugega razdobja, v katerem se je hotel Nietzsche popolnoma otresti umetnika in postati čisti mislec, »O človeškem, prečloveškem«, »Popotnik in njegova senca«, »Jutranja zarja«, »Radostna znanost«, so najboljša dela, ki jih je napisal, čeprav v njih ni kaj prida izvirnih misli. To dokazuje Tönnies na svoj mirni in stvarno prepričevalni način ter izčrpno navaja tudi vzrok, zakaj se Nietzsche kot mislec ni obenesel, ko pravi: »V jedru svojega

bistva je ostal zmeraj estetski lepoznanec«. Nietzschejev poskus, da bi se vsaj nekoliko zblížal s prirodoslovnimi vedami, je bil od vsega začetka brezupen: to prepričevalno dokazuje že njegova ocena Darwina, katerega imenuje »spoštovanja vrednega, vendar povprečnega duha«; za znanstvena odkritja, kakršna so Darwinova, da je treba neke ozkosti, suhoparnosti in marljive skrbnosti, medtem ko je znalec velikega sloga, ustvarjalec, morda lahko neveden. Živčnemu umetniškemu temperamentu Nietzscheja ni bila dana potrpežljiva in nikdar utrudljiva marljivost resničnega genija, in zaničljivo je govoril o tem, česar je prav njemu manjkalo, da bi postal »znalec velikega formata«. Žal tudi na področju zgodovinskih ved ni prekoračil te meje. Navesti hočem stavke, ki so mi, ko sem jih pred leti bral v nekem Nietzschejevem spisu, kakor blisk razsvetlili njegovo pravo bistvo, čeprav jih Tönnies ne omenja in gre morda zato le za čisto subjektivno izkustvo. Ti stavki se glase:

»Kakor bralec dandanes ne prebere vseh posameznih besed (ali celo zlogov) ene strani — od morda dvajset besed jih slučajno izbere kakšnih pet in 'ugane' smisel, ki ga teh pet besed verjetno ima — prav tako ne vidimo natanko in popolnoma drevesa, kar zadeva liste, veje, barvo in obliko; zato pa si toliko laže pridomislimo neko približno podobo drevesa. Še celo sredi najbolj nenavadnih doživljajev delamo prav tako: izmislimo si največji del doživljaja in nas kar ni moči prisiliti, da kakršnegakoli dogajanja ne bi opazovali kot »izumitelji«. S tem hočem reči: od vsega začetka, od davna smo navajeni lagati. Ali, da povem to bolj krepotno in hinavsko, skratka, prikupneje: veliko bolj smo umetniki, kakor si mislimo. V živahnem pogovoru pogosto obraz osebe, ki z njo govorim, v skladu z mislijo, ki jo izraža ali z mislijo, katero menim, da sem v njej zbudil, tako razločno in ostro vidim pred seboj, da ta stopnja razločnosti daleč presega moč mojega vida: — tenčino gibanja mišic in izraza oči sem si torej m o r a l sam pridomisliti. Verjetno je bil izraz na obrazu te osebe popolnoma drugačen ali pa sploh ni ničesar izražal.«

Nietzschejevih sodb o zgodovini ni mogoče opisati bolje, kakor jih je sam opisal v teh stavkih; okrog slučajno pobranega zgodovinskega dejstva prede svoje dostikrat duhovite, dostikrat pa tudi absurde fantazije. Ker ni bil niti abstrakten mislec niti ustvarjalen umetnik, zato tudi umetnost in znanost nista bila v njem tako pomešana, da bi nastal iz tega pravi zgodovinar. Umetnik v zgodovinarju lahko ustvarja šele takrat, ko je znanstveni delavec v njem postavil temelje in zbral najsolidnejše gradivo; mojstrovina umetniškega zgodovinopisja, kakor je Carlylova Zgodovina francoske revolucije, sloni na najnatančnejših raziskavanjih; in zopet je bila zavist siromašnega nasproti bogatemu, če je Nietzsche govoril o Carlylu kot o »neslanem zmedencu«.

O e n e m zgodovinskem razdobju pa Nietzsche niti vsake četrte besede ni slučajno razumel, in na njegovo nesrečo je bilo to tisto zgodovinsko razdobje, v katerem je živel. Dvajset let je bil star, ko je pričel Lassale svojo agitacijo med delavci, in ko je bil s 44 leti iztrgan iz javnega življenja, ni o modernem delavskem gibanju dojel nič mimo najbolj vsakdanjih in najbolj puhlih malomeščanskih predsodkov, kakršne tvezi kak trgovski potnik za gostilniško mizo v Butalah ali gospod Eugen Richter v »Freisinnige Zeitung«. Da bi razumeli to pošastno dejstvo pri možu, ki je hotel biti filozof, se za trenutek vprašajmo, ali bi Kanta, Fichteja in Hegla še lahko imenovali filo-

zofe, če o veliki francoski revoluciji ne bi znali povedati nič drugega kakor to, kar jim je o njej besedičil dvorni maršal Kalb. Povejmo čisto brez prizadetosti in jeze: za moderno delavsko gibanje je popolnoma vseeno, ali ga je Nietzsche prav ali napač umeval, in otročje bi bilo, če bi možu, ki ga je zadela obžalovanja vredna usoda, oponašali neokusne izpade zoper »socialistične puhloglavce in tepec«. Rad priznam, da je Nietzschejevo banalno mržnjo do socialistov, kolikor poznam literaturo o njem, težko razložiti. Toda če uporabimo njegovo sodbo o Schopenhauerjevi »neinteligentni jezi« na Hegla pri ocenjevanju njegove lastne »neinteligentne jeze« na socializem, tedaj je nedvomno treba reči, da je »bil v tem do genialnosti siromašen, neobčutljiv, nenemški«; in to dejstvo je zadalo Nietzscheju smrtni udarec.

Kajti s tem je izpodnesel svojemu filozofiranju vsak trdni temelj. Kakor ne moremo razrešiti nobene matematične enačbe, če ne poznamo štirih osnovnih računskih načinov, tako ne moremo reševati moralnih problemov, ne da bi poznali ekonomske in socialne razmere. Kolikor bolj enostransko in silovito se je Nietzsche zagrizel v te probleme, toliko globlje je zabredel v zablode, iz katerih si ni vedel pomagati.

Njegova »tretja levitev« se je izvršila v epično-retorični pesnitvi »Tako je govoril Zarathustra«, kateri so v nekaj letih, od 1885 do 1889, drugo za drugim sledila dela »Onkraj dobrega in zlega«, »Prispevek h genealogiji morale«, »Wagnerjev primer«, »Somrak bogov«, »Volja do moči«. Ta dela nam, kakor pravi Tönnies, kažejo »odurno podobo spakovanja, pogosto nazor pijanca, prenapeteža, obupanca, dekadenta« in rajši preveč pohvale je kakor graje, če hoče videti Tönnies v tem »divjem plesu misli, eksklamacij in deklamacij, izbruhov besa in protislovnih trditev« še »mного svetlih in bleščečih bistroumnosti«. Ni mu žal truda, da bi zasledil tudi tukaj rdečo nit, toda temu raziskovanju dajejo večjo vrednost Tönniesovi pozitivni zaključki, kakor pa tisto, kar odkriva smiselnega in razumnega v Nietzschejevem tretjem razdobju, na katero so že legale sence bližajoče se omračitve duha.

Formalno navezuje Nietzsche spet na Schopenhauerja, s katerim se kot mislec ni bil mogel raziti. Po stari izkušnji toliko srditeje zanikuje vse, česar umsko ni mogel obvladati; namesto da bi zatajeval voljo do življenja, je slavil voljo do moči; Schopenhauerjevo moralo sočutja je preobrnil v moralo okrutnosti. Materialno je ta preokret moči izvesti iz dejstva, da Nietzsche ni mogel najti poti do socializma, do živih sil zgodovinskega razvoja. Da bi se hranil z otrobi »modernih idej«, kakršne nudi plitvi in puhli liberalizem, za to je bil zmeraj prerazumen; kaj mu je torej ostalo drugega, kakor da vidi zarjo novega sveta v vrhu vrhuncev kapitalističnega sistema, da svoje staro umetniško nagnjenje do kulta herojev prenese s Schopenhauerja in Wagnerja na Kruppe, Stumme in Rotschilde? Ne da bi kaj vedel o ekonomskem mehanizmu kapitalističnega produkcijskega procesa, si je z umetniškimi in literarnimi reminiscencami slikal »nadjudi«, »svobodne, zelo svobodne duhove«, »dobre Evropejce«, bliščava imena, ki jih je toliko bolj na slepo kopičil, kolikor bolj je z instinktom dekadenta čutil, da gre za pozlačevanje klavnih postav propada.

Ta tako imenovana filozofija, ki je subjektivno obupen delirij duha, objektivno pomeni povelečevanje velekapitalizma in kot taka je postala popularna.

Samo Nietzsche tretjega razdobja je postal popularen in samo ta Nietzsche vlada kot blagoslavljajoči genij nad modernim naturalizmom. Toda, s tem nikakor nočemo mislecem in pesnikom te smeri očitati, da so pisuni Kruppov,

Stummov in Rotschildov: miselna zveza je veliko bolj nedolžna. K popolni opremi pesniške šole sodi tudi filozof: klasiki so imeli svojega Kanta in Fichteja, romantiki Schellinga in modernemu naturalizmu se Nietzsche tretjega razdobja prilaga kakor rokavica na roko. Vsekakor je to najvarnejše kritje pred sleherno nevarno zamenjavo z revolucionarnim delavskim gibanjem: koliko sicer zmedenih, a čudalepih gesel nudi, s katerimi je moči vsak neznamen prepirček iz davnih let estetsko nekoliko okititi; vsa »trikotna razmerja«, tisto malo zaletavanja v ljubega boga je moči s temi gesli poveličevati kot dejanja »svobodnih, zelo svobodnih duhov«, kot »prevrednotenje vseh vrednot«; in marsikaj, kar smo bili v preprostem, čutnem kočijaškem jeziku vajeni drugače imenovati, recimo, tisto pismo, ki je bilo pred nedavnim objavljeno v časnikih in v katerem je naturalistični estēt Schlenther pri nekem dunajskem dvorjanu najvdaneje moledoval za kakšno službico pri gledališču, je moči slaviti kot »izzivljanje neodvisnih osebnosti«! Moje pero je vse prešibko, da bi moglo v vseh podrobnostih opisati razsvetljujoči vpliv, ki ga je imel Nietzsche tretjega razdobja na moderni naturalizem; klasično se zrcali v tisti vzvišeni himni, ki jo je neki slavni naturalistični lirik, ves pijan od svojega Nietzscheja, takole zviharil v strune svoje harfe:

Bammel, Bummel,
 Rückentanzgerummel,
 Flackertanzgewaber,
 Popanz und Borstentroll,
 Rockentanzgeschrammel.

V svojem nietzschejevskem kultu se čuti moderni naturalizem tako varnega kakor v kakšnem neosvojljivem gradu. Misli si: naj oblegovalec kar poskusi kopati svoje jarke skozi to razvlečeno močvirje fraz! Da bi bil pa varen pred sleherno nevarnostjo, povrh še trdi, da njegov Nietzsche, Nietzsche tretjega razdobja, sploh ni predmet logičnega umevanja, temveč estetičnega uživanja, k čemur je nietzschejevec Harden navrgel še svoj adut, češ, socialistični tepci so sploh nesposobni za tak užitek. Te grobsti ni treba zameriti: tepci imajo vsaj kosti v telesu in niso samo drgetavo živčno povescmo s perverznimi instinkti; stvar sama pa ni iz trte izvita. Logično razumeti Nietzscheja tretjega razdobja ali natančneje: njegov »sistem«, tega ne zmore noben bog, kaj šele človek, in modernim socialistom gotovo ne gre tako v tek, kakor modernim naturalistom.

Samo predaleč ne smemo iti in reči, da se o tem okusu ni mogoče prerehati. Kdor bi se rad šel revolucionarja, a za božjo voljo ne bi rad zapustil kapitalističnih dobrot, in bi zraven po potrebi tudi rad likal Bismarčkove škornje, ali pa poljubljjal batjuškin bič, ta bo zmeraj z občutkom velikega ugodja požiral Nietzscheja tretjega razdobja. Komur pa svet ni »Bammel, Bummel«, pa tudi ne strašilo in pošast, komur je nemška kultura pri srečju, komur je osvobodilni boj modernega proletariata velika stvar, kdor je o napredku človeške civilizacije tako trdno prepričan, kakor le more biti trdno jasno utemeljeno znanstveno prepričanje, temu bo branje Nietzscheja iz tretjega razdobja zmeraj zbuvalo občutek velikega neugodja.

O tem okusu se je torej lahko prerehati, se pravi, z dokazi odločiti; njegovi objektivni nagibi so očitni in to je seveda ena izmed ranljivih točk o očarljivem nietzschejevskem kultu modernega naturalizma.